

KOZMÁCS ISTVÁN

A LEGÚJABB LEGRÉGEBBI MAGYAR NYELVEMLÉK

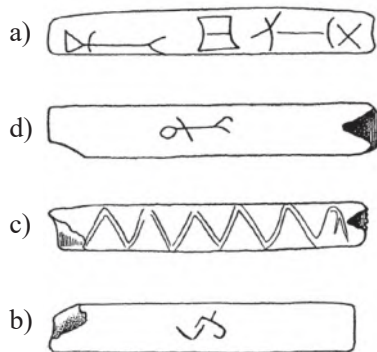
2021 szeptemberében kapott nagy nyilvánosságot, hogy Fehér Bence, a Magyarságkutató Intézet munkatársa előadásában az ún. jánoshidai tütartón olvasható rovásnak tartott jelekről azt gondolja, hogy az magyar felirat, és ez van ráírva: *Baszjad Izüt*. S mindez igazolja, hogy a VII. században magyarok éltek már a mai lakhelyükön.

Fehér Bence korábban már egy tanulmányban közzé tette ezt az eredményét (Fehér, 2020, 104–106).

Erről a tütartóról van szó:

és a jelek más oldalsorrendben:

Az alábbiakban azt nézem meg, hogy milyen érvek mentén született Fehér Bence eredménye. A következőkben csak a saját állításai alapján próbálom elvégezni eredményének értékelését. A szögletes zárójelben szereplő megjegyzéseket én tettem be, az érthetőség kedvéért.

A fentebb jelzett helyen részletesen közli a tütartóról írt szakirodalmat, és bemutatja az olvasatokat, amelyeket a rovásról készítettek. A saját olvasatáról azt írja, hogy „az írás jelei közül 1–3. esetleg értelmezhető lenne NR [nagy-szentmiklósi rovásírás (olvasat és nyelv vitatható, avar kor)] szerint, de 4. nem; TMK [Telegdi-Marsigli kánon] szerint viszont 1–2. [B, SZ], 4. világos, 3. ligatúra, amelynek egyik eleme szabályos D [Marsigli, Kájoni], a másik a szokásostól eltérő J [Marsigli, Telegdi], de már régebben feltételezték, hogy a jel eredeti alakja ez lehetett. [Vajon mi az eredeti alak a tütartón szereplő ligatúra szerint?] A 4. = Z jelnek ez messze legkorábbi előfordulása”. [Ebben az alakjában csak a Kájoni 1673-as művében szerepel.]

Majd később így folytatja:

„Az első két betű olvasata szélesebb konszenzuson alapul (B és SZ), azonban e két betű alapján mind török, mind magyar nyelven elképzelhető apotropaikus [óvó, rontás ellen védő] formula. A 3. jel magyar olvasattal értelmes befejezése az 1–2.-nek, a közöttük [1–2. és 3.] levő nagyobb távot egy vízszintes vonás hidalja át, aminek oka nem világos. A koherens magyar olvasat megkívánja, hogy a 4. jel bal szélénél levő kopásba egy ligatúrát

feltételezzünk, ami könnyen lehetséges, mert a felszín lepattogzása szívesen követi a bevésések vonalát (ld. 1. jel felső negyedét), és ez alapján a hiány éppen egy ligált T [értékű] jelet ad ki. Ez a feltételezés egyébként nem szükséges, ha a TMK szerint Z értékű karakterről feltételezzük, hogy Z+T összevonásával keletkezett (elfogadva Vékony G. javaslatát a NR Z értékű karakteréről)”

Fehér részletesebben csak Vékony Gábor olvasatával foglalkozik. Arról, hogy miért nem fogadja el Vékony olvasatát (Vékony 1985: *bas Ūη^ür^ig*, 1987: *i^ηä || bas Ūη^ür^ig* ‘Tű, gyözd le Üngürt’), ezt írja: „Vékony olvasata a tamga² szöveggként olvasása miatt aggályos (egyébként hapax legomenon [kifejezés, amely csak egyszer fordul elő egy adott korpuszban, itt az Üngür] tartalmaz, így kontrollálhatatlan)”. Mások, így Hosszú Gábor azonban elfogadja Vékony olvasatát írásaiban.

A fentiek alapján azt mondhatjuk, hogy:

1. A feliratnak van egy teljes olvasata Vékony Gábortól (ezt Hosszú Gábor is elfogadja), amelyet Fehér Bence elutasít, mert Vékony az általa tamgának tartott elemeket is elolvassa, illetve az *Üngür* név máshol nem fordul elő.

Ehhez fontos megjegyzések:

a) hogy a két elem tamga-e vagy sem (fentebb a tütartó 4. oldalán), az értelmezés kérdése. A Vékony szerinti nem-tamga és a Fehér szerinti tamga olyan állítások, amelyek nem cáfolhatók és nem is igazolhatók, s ebben az értelemben egyenértékűek. Ettől kezd-

¹ Itt nem ad irodalmi hivatkozást, így ezt az állítást nem lehetett ellenőrizni.

² Fehér szerint a tütartó b) oldalán található két jel nem írás, hanem tamga (név vagy nemzetségjel).

ve csupán hit kérdése, hogy melyiket fogadjuk el.

b) Vékony olvasata szerint a szarvasi tütartón többször is szerepel az Üngür név, melyet Vékony hapax legomenonnak tart, sőt Vékony egy munkájában annak igazolására is törekszik, hogy kimutassa ennek a névnek a török nyelvekben való létezését, tehát kimondhatjuk, hogy ez alapján nem hapax az elem.

2. A Fehér Bence-féle olvasatnak ezek a problémái:

a) feltételezés, hogy a székelynek nevezett rovásírás jeleivel, magyarul olvasható a felirat;

b) ha ezekkel a jelekkel olvassuk, akkor – ahogy ő maga is írja –, „az 1–2. jelek és a 3. jel közötti levő nagy távolságot egy vízszintes vonás hidalja át, aminek oka nem világos”. Az lehet bármi, pl. egy másik jelrendszerben a G, vagy bármely más hangnak a jele;

b) van a feliratban egy hapax ligatúra [sehonnan máshonnan nem adatolható], amelyben az egyik elem ráadásul nem is a megszokott alakban található, továbbá azért kell itt ligatúrát feltételezni, hogy kijöjjön a feltételezett magyar nyelvű olvasat. Hogy

ligatúra-e vagy sem, az azonban újfent csupán hit kérdése;

c) hiányzik egy jel a jelsor végéről, amely ha ott lenne, ligatúrát alkotna az előtte lévő szintén nem szokványos rovással, de a hiányzó ligált elemet odaképzeltük, „mert a felszín lepattogzása szívesen követi a bevésések vonalát”. Itt újfent el kell hinnünk, hogy ott lehetett a ligatúra másik eleme, és akkor kijön a feltételezett magyar olvasat.

Mindezek alapján azt mondhatjuk, hogy a tütartó feliratának mindkét olvasata kérdéses. Azt láthatjuk viszont, hogy szinte bármely nyelven el tudunk olvasni egy rövid szöveget, néhány szót, ha kellően kreatívak vagyunk. Feltéve – de meg nem engedve –, hogy a Fehér Bence-olvasat érvényes, akkor is csak azt mondhatnánk, igen óvatos fogalmazással, hogy *van egy rovott tütartónk, amelyen feltehetőleg – azaz amennyiben feltételezéseink igazak – van magyar nyelven is olvasható szöveg*. S ha így is lenne, ez akkor is csak azt jelentené, hogy van egy tütartó, amin esetleg van magyar nyelvű szöveg. És nem többet.

Egy vicc jut erről az eszembe:

Egy mérnök, egy fizikus és egy matematikus együtt utazik Skóciában a vonaton, amikor meglátnak egy fekete birkát.

– Úgy látszik, Skóciában feketék a birkák – állapítja meg a mérnök.

– Csak annyi biztos, hogy Skóciában van fekete birka – javítja ki a fizikus.

– Csak annyit tudunk, hogy Skóciában van egy olyan birka, amelynek az egyik oldala fekete – válaszolja a matematikus.

A mi esetünkben tehát van egy tütartónk, amelynek egy (vagy két) oldalán írás van, amely írás bizonyos – nem igazolt – feltételezések igazsága esetén olvasható esetleg valamely török vagy esetleg magyar nyelven.

De ez így semmi esetre sem engedi meg azt az állítást, hogy megtaláltuk a legújabb legrégebbi magyar nyelvemléket, amelynek alapján újra kell írni a magyar történelmet.

Felhasznált irodalom:

■ Fehér Bence: *A Kárpát-medencei rovásírásos emlékek gyűjteménye*. I. kötet, Korai emlékek (1599 előtt) és kései feliratos emlékek. A Magyarországi Intézet Kiadványai 12. Budapest, 2020, 104–106.

